

วิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรในพื้นที่  
ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

The Local Ways of Life and Agricultural Land Use Changes in the area of Tha Ngio Subdistrict,  
Muang Nakhon Si Thammarat District, Nakhon Si Thammarat Province

พนิตา นนทปะ<sup>1\*</sup> และอลิสสา ตลึงผล<sup>2</sup>

Panita Nontapate<sup>1\*</sup> and Alisa Talungphon<sup>2</sup>

<sup>1\*</sup>นักศึกษาศาสาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

<sup>2</sup>อาจารย์สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

E-mail : 6081116053@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรในพื้นที่ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) ศึกษาวิถีชีวิตชุมชนจากการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร ในพื้นที่ตำบลท่าจั่ว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และการสังเกต จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 10 คน โดยเลือกแบบเจาะจง ได้แก่ เกษตรกร หมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 7 วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิเคราะห์เนื้อหาภายใต้กรอบแนวคิด และวัตถุประสงค์

ผลการวิจัยพบว่า ในพื้นที่ตำบลท่าจั่ว มีการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน แต่มีการเปลี่ยนแปลงของพืชที่เพาะปลูก แบ่งได้เป็น 4 ยุค ได้แก่ 1) ยุคการบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำการเกษตร พ.ศ. 2485 2) ยุคการใช้ที่ดินในการทำนา พ.ศ. 2500 3) ยุคการใช้ที่ดินในการทำสวนยางพารา พ.ศ. 2550 และ 4) ยุคการใช้ที่ดินในการทำสวนสมรม พ.ศ. 2557 วิถีชีวิตชุมชนจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน แบ่งได้เป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ พบว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 เป็นต้นมา การใช้ที่ดินในการทำนาลดลงซึ่งปัจจุบันไม่พบการทำนาในพื้นที่ ขณะเดียวกันการใช้ที่ดินในการทำสวนยางพารา และสวนสมรมเพิ่มขึ้น ด้านเศรษฐกิจ พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร รายได้ขึ้นอยู่กับปริมาณและราคาผลผลิต ด้านสังคม พบว่า กลุ่มวัยกลางคนถึงวัยสูงอายุ มีการทำการเกษตรอยู่ในพื้นที่จึงเลือกทำการเกษตรที่เหมาะสมกับวัยและกำลังแรงงานในครัวเรือน และด้านวัฒนธรรม พบว่า การเปลี่ยนแปลงของพืชที่เพาะปลูกส่งผลให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเกษตร เช่น การทำน้ำหมักชีวภาพ เป็นต้น

คำสำคัญ : การใช้ประโยชน์ที่ดิน, การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต, เกษตรกรรม

## ABSTRACT

The purposes of this research were to 1) study on agricultural land use changes in the area of Tha Ngio subdistrict, Muang Nakhon Si Thammarat district, Nakhon Si Thammarat province, 2) study on the ways of life after agricultural land use changes in the area of Tha Ngio subdistrict, Muang district, Nakhon Si Thammarat province. This research was qualitative research. The data was collected by an interview and observation 10 samples. They were selected by using purposive sampling. The selected samples were from Moo 4 and 7, Tha Ngio subdistrict, Muang district, Nakhon Si Thammarat province. The data was analyzed under the research framework and purposes.

The results found that in Tha Ngio subdistrict, there was continuously used agricultural land until the present. But there was a change in the crops that were cultivated. It can be divided into 4 periods – 1) the beginning of land use in agriculture period, 1942 2) the land use in rice farming period 1957, 3) the land use in rubber planting period, 2007 and 4) the land use for multilayer cropping system period, 2014. The ways of life after agricultural land use changes can be divided into 4 aspects such as Physical aspect, it was found that since 2007, the use of land for rice farming has decreased, which is currently not found in the area. At the same time, the use of land for rubber plantation and multilayer cropping system is increased. Economic aspect, it was found that most of the villagers were farmers. Their income depends on the quantity and price of production. Social aspect, it was found that middle-aged to elderly group there is farming in the area, therefore, they choose farming that is suitable for the age and labor force of the household. Also, In Culture aspect, it was found that changes in cultivated plants resulted in local wisdom in agriculture such as making bio-fermented water etc.

**Keywords:** Land Use, Ways of life changes, Agriculture

## บทนำ

การใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นการปรับเปลี่ยนพื้นที่ว่างเปล่ามาพัฒนาให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ที่ดินนอกจากจะมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตแล้ว ยังเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองของมนุษย์มาอย่างยาวนาน (กรมพัฒนาที่ดิน, 2531 อ้างอิงถึงใน ปิยกุล, 2553 : 102 น.) การใช้ประโยชน์ที่ดินจึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ตามความต้องการของผู้ที่เป็นเจ้าของ โดยการใช้ประโยชน์ที่ดินในภาคใต้ของประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร เกษตรกรส่วนใหญ่ในปัจจุบันจะนิยมปลูกไม้ยืนต้นเป็นหลัก แต่ก็มี การนิยมปลูกไม้ผลด้วย สำหรับการปลูกข้าวในปัจจุบันเหลือเพียงเล็กน้อย และมีแนวโน้มของสัดส่วนนี้จะลดลงเรื่อย ๆ ตามลำดับเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต (ฐณัฐ วงศ์สายเชื้อ, 2553 : 11-12) การลดลงของพื้นที่ปลูกข้าวในขณะที่พื้นที่ทางการเกษตรไม่เปลี่ยนแปลง เป็นผลมาจากการที่เกษตรกรเปลี่ยนพืชที่ปลูกในที่ดินโดยเปลี่ยนจากการปลูกข้าวมาเป็นไม้ผล และไม้ยืนต้นมากขึ้น จนทำให้พื้นที่ทางการเกษตรของภาคใต้เพิ่มสูงขึ้น เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดิน จึงส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตชุมชนของแต่ละพื้นที่ตามมา

วิถีชีวิตชุมชนในอดีตเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพตอบสนองต่อความต้องการของครอบครัวเป็นหลัก ผลผลิตส่วนที่เหลือจากการบริโภคจะนำมาแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนกันในชุมชน ในระยะหลังการแลกเปลี่ยนผลผลิตได้เปลี่ยนรูปแบบไปเป็นการซื้อขาย มีการปรับเปลี่ยนระบบการผลิตให้เป็นการผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น (กนกพร รัตนสุธีระกุล, 2557 : 1) จากการขยายตัวของระบบเกษตรแผนใหม่ได้แผ่ขยายมาสู่ประเทศไทย ทำให้ระบบเกษตรกรรมเพื่อยังชีพแต่ดั้งเดิม ถูกเปลี่ยนเป็นระบบเกษตรกรรมแผนใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการผลผลิตที่เพิ่มขึ้นจึงเกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบ จากการปลูกพืชผสมผสานมีความหลากหลายในพืชแต่ละชนิด

ชุมชนตำบลท่าจั่ว ตั้งอยู่ในท้องที่อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช มีลักษณะพื้นที่เป็นคลองไหลผ่านมาตั้งแต่สมัยก่อน จึงได้ตั้งตำบลท่าจั่วโดยยึดเอาหมู่บ้านของประชาชนที่อาศัยอยู่สองฝั่งของคลองเป็นเขตตำบลท่าจั่ว และด้วยพื้นที่ชุมชนมีคลองไหลผ่าน ส่งผลให้พื้นที่ในชุมชนตำบลท่าจั่วมีความอุดมสมบูรณ์ อาชีพส่วนใหญ่จึงเป็นอาชีพเกษตรกรรม สภาพพื้นที่ของชุมชนเป็นพื้นที่ราบสูง และมีภูเขาหยาบซึ่งอยู่ในแนวทิวเขานครศรีธรรมราช ชาวบ้านส่วนใหญ่ในอดีต ประกอบอาชีพทำนาข้าวเป็นหลัก แต่ปัจจุบันได้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพืชที่เพาะปลูกในที่ดินของแต่ละครัวเรือนจากเดิมที่ปลูกข้าวเปลี่ยนมาเป็นยางพารา หรือการทำสวนสมรม

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความต้องการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรในพื้นที่ ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของพืชที่เพาะปลูกบนที่ดินภายในชุมชน เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรและวิถีชีวิตชุมชนของคนในพื้นที่

## วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรในพื้นที่ ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาวิถีชีวิตชุมชนจากการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรในพื้นที่ ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

## วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีการเก็บข้อมูลโดยใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ สรุปลงและนำเสนอผลการศึกษารวบรวมวิเคราะห์ ภายใต้กรอบแนวคิด และวัตถุประสงค์ของการวิจัย

### ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย เกษตรกรในพื้นที่จำนวน 10 คน จากหมู่ที่ 4 บ้านป่ายาง จำนวน 5 คน และหมู่ที่ 7 บ้านห้วยหูแร่ จำนวน 5 คน โดยเลือกแบบเจาะจง เกษตรกรที่ทำการเกษตรในพื้นที่และมีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในพื้นที่หมู่ที่ 4 บ้านป่ายาง และหมู่ที่ 7 บ้านห้วยหูแร่ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรมาอย่างต่อเนื่อง

### เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

#### แบบสังเกต

ผู้วิจัยใช้แบบสังเกตในการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรในปัจจุบัน โดยสังเกตจากลักษณะทางกายภาพ และวิถีชีวิตการประกอบอาชีพด้านการเกษตรภายในชุมชน

#### แบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร ในพื้นที่ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน รวมถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของพืชที่เพาะปลูกในพื้นที่ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ เช่น การปรับเปลี่ยนพื้นที่ ด้านเศรษฐกิจ เช่น รายได้ รายจ่าย ด้านสังคม เช่น จำนวนสมาชิก ระดับการศึกษา และความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือน ด้านวัฒนธรรม เช่น ความเชื่อ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

### วิธีการเก็บข้อมูล

1. การศึกษาเอกสาร แนวคิดและทฤษฎี ที่เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำการเกษตรจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย และระบบสืบค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตเพื่อนำมากำหนดกรอบแนวคิด และแนวทางในการดำเนินการวิจัย
2. การสังเกต ได้มาจากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษาโดยตรง ผ่านการสังเกตจากวิถีชีวิตของชาวบ้านที่มีการเปลี่ยนแปลงไปในการทำการเกษตรในพื้นที่นั้น ๆ จากอดีตไปสู่ปัจจุบัน เพื่อศึกษาดูสภาพของชุมชนโดยรวมอย่างไม่เป็นทางการ โดยได้มีการจดบันทึก การถ่ายภาพประกอบ และอาจมีการซักถามเพียงเล็กน้อย
3. การสัมภาษณ์ ได้มาจากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ศึกษา และใช้การสัมภาษณ์โดยเจาะกลุ่มเป้าหมายตามครัวเรือน และการสนทนากลุ่ม เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล ให้ได้ข้อมูลตามเป้าหมาย โดยมีการกำหนดประเด็นคำถามให้ตรงตามขอบข่ายเนื้อหาวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้มีการจดบันทึก บันทึกเสียง และถ่ายภาพประกอบการสัมภาษณ์

### การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำข้อมูลที่ได้จากการลงพื้นที่ การสัมภาษณ์ และการสังเกต นำมาวิเคราะห์ในประเด็นของความเป็นไปได้ ความน่าเชื่อถือ และความถูกต้องของเนื้อหา พิจารณาอย่างละเอียดรอบคอบ ประมวลผล และตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาเพื่อหาสิ่งที่บกพร่อง และเก็บข้อมูลเสริมเพื่อให้ได้เนื้อหาที่มีความสมบูรณ์และตรงตามวัตถุประสงค์ นำมารวบรวมอย่างสมเหตุสมผล และนำเสนอแบบพรรณนา

## ผลการศึกษา

### การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรตำบลท่าจั่ว

พื้นที่ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่ด้านหน้าของเขาย้ายสน และเขาแก้ว สภาพพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขา มีคลองไหลผ่านหลายสาย ได้แก่ คลองท่าจั่ว คลองวังก้อง คลองบ้านตาล คลองวังหวาย คลองวังสะท้อน และคลองคอน พื้นที่ต้นน้ำจะอยู่บริเวณแนวเขาหลวงทางด้านตะวันตกของพื้นที่ตำบลท่าจั่ว ส่วนคลองโรงฆ้อง และคลองปลายอวน พื้นที่ต้นน้ำจะอยู่ในเขตพื้นที่อำเภอพรหมคีรี นอกจากนี้ยังมีลำห้วยสำคัญหลายสาย เช่น ห้วยหูแร่ ด้วยสภาพพื้นที่ที่มีคลองไหลผ่านหลายสาย ทำให้มีทรัพยากรน้ำที่เพียงพอตลอดทั้งปี และมีดินที่อุดมสมบูรณ์ การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลท่าจั่ว จึงเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรมาอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรของตำบลท่าจั่ว อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถแบ่งออกเป็นยุคได้ทั้งหมด 4 ยุค ดังนี้

1) ยุคการบุกเบิกพื้นที่เพื่อทำการเกษตร (พ.ศ.2485) ในอดีตพื้นที่ตำบลท่าจั่ว มีลักษณะเป็นป่าดิบ พื้นที่ที่รกร้าง ในปี พ.ศ. 2484 เริ่มมีการสร้างถนนและมีสาธารณูปโภคต่าง ๆ เพิ่มขึ้น ประกอบกับเหตุการณ์ทหารญี่ปุ่นยกพลขึ้นบก ในตำบลท่าแพ จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่งผลให้มีการอพยพของผู้คนเข้ามาในพื้นที่ตำบลท่าจั่ว และมีการจับจองที่ดิน “การจับจองที่ดิน โดยการเข้าไปขุดถางที่ดินรกร้าง บ้างก็ใช้ไฟเผาป่าเพื่อเป็นการจับจองที่ดิน และสร้างรั้วล้อมไว้ เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ และใช้ประโยชน์ในที่ดินดังกล่าว จากนั้นเมื่อทางอำเภอมีการเปิดให้ขึ้นโฉนดผู้ที่เป็นเจ้าของที่ดินก็นำไปขึ้นโฉนด” (ระวาง รักษาพันธ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 17 มกราคม 2564) ต่อมาในปี พ.ศ.2485 ชาวบ้านได้ใช้ประโยชน์ที่ดินโดยการปรับพื้นที่ให้เป็นพื้นที่สำหรับการเกษตรเพื่อยังชีพ

2) ยุคการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำนา (พ.ศ.2500) จากการที่มีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานและเปลี่ยนแปลงพื้นที่ที่รกร้าง มาเป็นพื้นที่เกษตรกรรม ทำให้การเกษตรของชาวบ้านในพื้นที่เน้นการเกษตรแบบธรรมชาติ “คนในพื้นที่นี้เลือกการทำนาข้าวเป็นหลัก ซึ่งจะอาศัยน้ำฝนในการทำนา การปลูกข้าวของผู้คนตำบลท่าจั่วเป็นการปลูกข้าวนาปี โดยจะทำปีละ 1 ครั้ง เป็นการทำการเกษตรเพื่อยังชีพ” (เจริญ สุราฤทธิ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2564) ซึ่งในอดีตทุกบ้านมีช้างสำหรับการเก็บรักษาข้าวไว้บริโภค และเป็นเมล็ดพันธุ์ สายพันธุ์ข้าวที่นิยมปลูกในพื้นที่ส่วนใหญ่ ได้แก่ ข้าวหอมมะลิ ข้าวเจ้าพันธุ์ กข45 และข้าวเล็บนก เนื่องจาก ข้าวสายพันธุ์เหล่านี้เป็นข้าวที่สามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมได้ดี และปลูกได้ในหลายท้องที่ทุกจังหวัดในภาคใต้

3) ยุคการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำสวนยางพารา (พ.ศ.2550) ในปี พ.ศ.2550 ยางพาราได้มีการปลูกอย่างแพร่หลายในพื้นที่ภาคใต้และมีราคาที่สูง “การทำสวนยางพาราในพื้นที่เริ่มต้นมาจากฝนตกไม่ตรงตามฤดูกาลน้ำไม่เพียงพอทำให้ไม่สามารถที่จะใช้พื้นที่ทำนาต่อได้” (เจริญ สุราฤทธิ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2564) ส่งผลให้เกษตรกรภายในพื้นที่จำนวนมากได้เปลี่ยนแปลงพื้นที่การเกษตรจากการทำนาเป็นสวนยางพารา และปัจจุบันไม่มีการทำนาพื้นที่ตำบลท่าจั่ว ปัจจุบันมีการปลูกพืชแซมยาง ได้แก่ มังคุด เป็นไม้ผลที่สามารถปลูกร่วมกับยางพาราได้ และเจริญเติบโตได้ดีภายใต้ร่มเงาของยางพารา โดยไม่มีผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของยางพารา

4) ยุคการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำสวนสมรม (พ.ศ.2557) สวนสมรม หรือสมลม เป็นคำภาษาถิ่นภาคใต้ มาจากคำว่าสวนผสมรวม หมายถึง สวนขนาดเล็ก ที่ปลูกผสมปนเปกันของผลไม้ต่างชนิด ไม่มีการแยกแปลงแยกชนิด อาศัยธรรมชาติให้เกื้อกูลกันเอง สวนสมรมในตำบลท่าจั่ว มีลักษณะเป็นสวนขนาดเล็ก ปลูกพืชชนิดต่าง ๆ ไว้ในพื้นที่เดียวกัน ไม่มีการแยกแปลงแยกชนิด อาศัยธรรมชาติให้เกื้อกูลกันเอง การทำสวนสมรมในพื้นที่เปลี่ยนแปลงมาจากการทำนา และสวนยางพาราอย่างต่อเนื่องจนกลายเป็นสวนสมรมในปัจจุบัน “เนื่องจากผลผลิตทางการเกษตรบางอย่างราคาตกต่ำ

ส่งผลให้เกษตรกรภายในพื้นที่ต้องเปลี่ยนพืชที่ปลูกบนที่ดิน เพื่อแก้ปัญหาผลผลิตล้นตลาดและเจ้าของสวนสามารถจำหน่ายผลผลิตได้ตลอดทั้งปี เช่น เงาะ กล้วย มังคุด มะนาว เป็นต้น” (สมนึก เจริญไชย, ผู้ให้สัมภาษณ์, 18 มกราคม 2564)

#### วิถีชีวิตชุมชนตำบลท่าจั่วจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรส่งผลต่อวิถีชีวิตชุมชน หมู่ที่ 4 บ้านปายาง และหมู่ที่ 7 บ้านห้วยหูแร่ ตำบลท่าจั่ว อำเภอเมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช แบ่งออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านกายภาพ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม และด้านวัฒนธรรม ดังนี้

1) ด้านกายภาพ พื้นที่ตำบลท่าจั่วมีลักษณะเป็นที่ราบเชิงเขา มีคลองไหลผ่านหลายสาย ในอดีตเป็นพื้นที่ที่รกร้าง ต่อมามีการเข้ามาใช้ประโยชน์ที่ดิน “ก่อน พ.ศ.2500 มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำนาข้าว เลี้ยงสัตว์ เพื่อยังชีพ และสร้างที่อยู่อาศัย” (บุญยติ นนทเกท, ผู้ให้สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2564) จากปี พ.ศ.2500 เป็นต้นมา พบว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำนาได้เปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่ทำสวนยางพารา และการทำสวนสมรม ปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชนิดของพืชที่ปลูกในพื้นที่ เช่น ฝนตกไม่ตรงตามฤดูกาล ราคาผลผลิต อีกทั้งในปัจจุบันการทำการเกษตรปรับเปลี่ยนจากเกษตรเพื่อยังชีพมาเป็นการเกษตรเพื่อสร้างรายได้ภายในครัวเรือน

2) ด้านเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของคนในพื้นที่ตำบลท่าจั่ว ได้แก่ การทำสวนยางพารา และการทำสวนสมรม รายได้จากการประกอบอาชีพเกษตรกรรมขึ้นอยู่กับปริมาณและราคาของผลผลิต ในส่วนของรายจ่าย พบว่า ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เป็นค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน และใช้เพื่อการหมุนเวียนทำการเกษตร เช่น ปุ๋ยบำรุงพืช และดิน ตันกล้า เมล็ดพันธุ์พืช วัสดุและอุปกรณ์ เป็นต้น

3) ด้านสังคม ครอบครัวในพื้นที่ตำบลท่าจั่วส่วนใหญ่มีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 2 - 5 คน ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนเป็นแบบเครือญาติ มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนในวัยกลางคนถึงวัยสูงอายุ ในส่วนของคนหนุ่มสาวที่อยู่ในช่วงวัยทำงานมีการเดินทางไปทำงานในต่างพื้นที่ จากกำลังแรงงานของแต่ละครัวเรือนในชุมชนที่ลดลง ส่งผลให้ชาวบ้านเลือกการทำการเกษตรที่ใช้กำลังแรงงานได้ในครัวเรือนหนึ่งครัวเรือน นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนได้มีการรวมกลุ่มกันในชุมชน ได้แก่ กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และชมรมผู้สูงอายุ

4) ด้านวัฒนธรรม ความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบอาชีพด้านเกษตรกรรม พบว่า “ในอดีตการใช้ประโยชน์ที่ดินในการทำนามีพิธีกรรมการทำขวัญข้าว ในปัจจุบันไม่มีการทำนามีการปรับเปลี่ยนพื้นที่มาเป็นการทำสวนยางพาราจึงไม่มีพิธีกรรมแต่จะเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นำมาใช้ เช่น การทำน้ำหมักชีวภาพ การนำกะลามะพร้าวมาใช้เป็นถัวยรองรับน้ำยางพารา เป็นต้น และในการทำสวนสมรมมีความเชื่อว่าผู้ที่ทำการปลูกพืชจะต้องเป็นผู้ที่มีมือเย็นผลผลิตจะได้เจริญงอกงาม” (นิสากร สมบูรณ์, ผู้ให้สัมภาษณ์, 16 มกราคม 2564) ในส่วนของภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำน้ำหมักชีวภาพเพื่อใช้ทดแทนการซื้อปุ๋ยหรือสารเคมี ส่งผลให้พืชที่เพาะปลูกมีการเจริญเติบโตได้ดี อีกทั้งยังสามารถนำน้ำหมักมาใส่น้ำยางเพื่อให้ น้ำยางจับตัวเป็นก้อนแทนการใช้น้ำส้มสายชู

ตารางที่ 1 สรุปการวิเคราะห์วิถีชีวิตชุมชนจากการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร หมู่ที่ 4 บ้านป่ายาง และหมู่ที่ 7 บ้านห้วยหูแร่ ตำบลท่าจั่ว อำเภอมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

| ความเปลี่ยนแปลง                                            | หมู่ที่ 4 บ้านป่ายาง                                                                              | หมู่ที่ 7 บ้านห้วยหูแร่                                                                           | สรุป                                                                                              |
|------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>1. ด้านกายภาพ</b>                                       |                                                                                                   |                                                                                                   |                                                                                                   |
| 1.1 การใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร ก่อน พ.ศ.2500          | การทำนาข้าว                                                                                       | การทำนาข้าว                                                                                       | การทำนาข้าว                                                                                       |
| 1.2 การใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร พ.ศ.2500 เป็นต้นมา     | พื้นที่ในการทำนาทั้งหมดเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่สำหรับทำสวนยางพารา และพื้นที่ในการทำสวนสมรม            | พื้นที่ในการทำนาทั้งหมดเปลี่ยนพื้นที่ส่วนใหญ่มาทำสวนสมรม และสวนยางพาราบางส่วน                     | พื้นที่ในการทำนาทั้งหมดถูกเปลี่ยนมาทำสวนสมรม และสวนยางพารา                                        |
| 1.3 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร | ฝนตกไม่ตรงตามฤดูกาล เวลาเปลี่ยนส่งผลให้รายได้จากการทำนาไม่เพียงพอต่อรายจ่าย และค่านิยมการทำนาลดลง | ฝนตกไม่ตรงตามฤดูกาล เวลาเปลี่ยนส่งผลให้รายได้จากการทำนาไม่เพียงพอต่อรายจ่าย และค่านิยมการทำนาลดลง | ฝนตกไม่ตรงตามฤดูกาล เวลาเปลี่ยนส่งผลให้รายได้จากการทำนาไม่เพียงพอต่อรายจ่าย และค่านิยมการทำนาลดลง |
| <b>2. ด้านเศรษฐกิจ</b>                                     |                                                                                                   |                                                                                                   |                                                                                                   |
| 2.1 อาชีพ (อาชีพหลัก/อาชีพเสริม)                           | อาชีพหลัก คือ เกษตรกร อาชีพเสริม คือ รับจ้างทั่วไป เย็บผ้า และค้าขาย                              | อาชีพหลัก คือ เกษตรกร อาชีพเสริม คือ รับจ้างทั่วไป                                                | อาชีพหลัก คือ เกษตรกร อาชีพเสริม คือ รับจ้างทั่วไป เย็บผ้า และค้าขาย                              |
| 2.2 รายได้                                                 | รายได้มาจากการทำสวนยางพารา สวนสมรม และค้าขาย รับจ้างทั่วไป                                        | รายได้มาจากการทำสวนสมรม สวนยางพารา และรับจ้างทั่วไป                                               | รายได้มาจากการทำสวนยางพารา สวนสมรม ค้าขาย และรับจ้างทั่วไป                                        |
| 2.3 รายจ่าย                                                | รายจ่ายในชีวิตประจำวัน และเพื่อหมุนเวียนในการทำเกษตรและการลงทุน ค้าขาย                            | รายจ่ายในชีวิตประจำวัน และจากการหมุนเวียนในการทำเกษตร                                             | รายจ่ายในชีวิตประจำวัน การหมุนเวียนในการทำเกษตร และการลงทุน ค้าขาย                                |
| 2.4 การถือครองที่ดิน                                       | ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดิน                                                                         | ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดิน                                                                         | ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดิน                                                                         |

| ความเปลี่ยนแปลง                                                     | หมู่ที่ 4 บ้านปายาง                                | หมู่ที่ 7 บ้านห้วยหูแร่                                                                 | สรุป                                                                                       |
|---------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------|
| <b>3. ด้านสังคม</b>                                                 |                                                    |                                                                                         |                                                                                            |
| 3.1 ขนาดของครัวเรือน                                                | ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย                           | ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว                                                              | ขนาดของครัวเรือนมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยาย                                        |
| 3.2 จำนวนสมาชิก                                                     | 2 - 5 คน                                           | 3 - 5 คน                                                                                | 2 - 5 คน                                                                                   |
| 3.3 ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครัวเรือน                                | แบบเครือญาติ                                       | แบบเครือญาติ                                                                            | แบบเครือญาติ                                                                               |
| 3.4 การรวมกลุ่มในชุมชน                                              | กลุ่มสัจจะออมทรัพย์และชมรมผู้สูงอายุ               | กลุ่มสัจจะออมทรัพย์และชมรมผู้สูงอายุ                                                    | กลุ่มสัจจะออมทรัพย์และชมรมผู้สูงอายุ                                                       |
| <b>4. ด้านวัฒนธรรม</b>                                              |                                                    |                                                                                         |                                                                                            |
| 4.1 ความเชื่อ/พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ | ความเชื่อในการทำสวนสมรม คือ คนมีร้อนห้ามปลูกต้นไม้ | ความเชื่อในการทำสวนสมรม คือ คนมีร้อนห้ามปลูกต้นไม้                                      | ความเชื่อส่วนใหญ่ในการทำสวนสมรม คือ คนมีร้อนห้ามปลูกต้นไม้                                 |
| 4.2 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ใช้ในการเกษตร                               | การทำน้ำหมักชีวภาพ                                 | การทำน้ำหมักชีวภาพ<br>นำกากหมากมาทำกรวย<br>กันแดดให้พืช และใช้กะลามะพร้าวมารองรับน้ำยาง | การทำน้ำหมักชีวภาพ<br>การนำกากหมากมาทำกรวย<br>กันแดดให้พืช และการใช้<br>กะลามารองรับน้ำยาง |

### สรุปผลและอภิปรายผล

วิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรในพื้นที่ตำบลท่าจั่ว อำเภอมืองนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า วิถีชีวิตชุมชนกับการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลท่าจั่ว มีความสัมพันธ์กัน โดยเฉพาะวิถีชีวิตชุมชนกับการทำเกษตรกรรม เนื่องจากลักษณะพื้นที่ในตำบลท่าจั่ว มีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบเชิงเขา ดินมีความอุดมสมบูรณ์ และมีคลองไหลผ่านหลายสายที่สำคัญ ได้แก่ คลองท่าจั่ว คลองวังก่อ คลองบ้านตาล ทำให้มีทรัพยากรน้ำที่เพียงพอตลอดทั้งปี การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ตำบลท่าจั่ว จึงเป็นการใช้ที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นส่วนใหญ่ โดยการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรของตำบลท่าจั่ว เริ่มตั้งแต่เป็นพื้นที่กร้าง พื้นที่ทำนา พื้นที่ทำสวนยางพารา และพื้นที่ทำสวนสมรม จะเห็นได้ว่ามีพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับการศึกษาของเพชรณภัค นามแสงผา (2555) เรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบางโหลง อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ระหว่าง พ.ศ. 2470-2548 ที่พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรม คือ การทำนามาเป็น การเกษตรแบบผสมผสาน เมื่อทำนาไม่มีกำไรและเปลี่ยนเป็นการเลี้ยงปลาเชิงธุรกิจจากความสำเร็จในการผสมเทียมพันธุ์ปลา และการกระจายอุตสาหกรรมไปยังหัวเมืองในต่างจังหวัด เพื่อลดการเติบโตของเมืองหลวงและการย้ายถิ่นของแรงงาน โรงงานอุตสาหกรรมในบางโหลงที่มีมากส่งผลที่ดินมีราคาสูงขึ้น การใช้ที่ดินจึงเปลี่ยนไป ที่นาถูกขายเปลี่ยนเป็นที่ตั้งโรงงาน

อุตสาหกรรม จนปัจจุบันไม่มีนาข้าวในพื้นที่ และการศึกษาของดิฉันพร เดชขุนทด (2556) ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน จังหวัดสมุทรสงคราม ในปี พ.ศ.2543 – 2554 พบว่าจังหวัดสมุทรสงคราม มีการใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเกษตรกรรมมากที่สุด แต่มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่การใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทเมืองและสิ่งปลูกสร้างมีแนวโน้มขยายตัวมากขึ้น โดยพบว่าการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินจากพื้นที่เกษตรกรรมเป็นพื้นที่เมืองและสิ่งปลูกสร้างมากที่สุดในตลาดใหญ่ อำเภอเมืองสมุทรสงคราม

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร พบว่า สาเหตุสำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจภายในประเทศที่มีความไม่แน่นอน ทำให้เกษตรกรไม่สามารถที่จะทำการเกษตรแบบเดิมเพื่อเลี้ยงครอบครัวได้เพียงพอ รวมถึงปัจจัยด้านสภาพภูมิอากาศที่ผันผวนไม่ตรงตามฤดูกาล เมื่อการเกษตรแบบเดิมเกิดปัญหขึ้นและไม่ได้ผลผลิตอย่างเต็มที่ จึงต้องมีการแก้ปัญหาโดยการเปลี่ยนแปลงของพืชที่ปลูกบนพื้นที่เพื่อปรับเปลี่ยนให้เกิดผลผลิตและรายได้ที่มากขึ้น สอดคล้องกับ วิชัย อัครสร (2557) กล่าวว่า ช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมาชาวบ้านบางพื้นที่ตื่นตัวกับการเปลี่ยนพื้นที่จากปลูกข้าวมาเป็นปลูกพืชอื่นแล้ว เพราะปลูกข้าวรายได้ไม่ได้ดีนัก และนโยบายรัฐบาลก่อนมีการบิดเบือนกลไกราคาบิดเบือนตลาด ทำให้เกษตรกรปลูกจนเกิดปัญหาผลผลิตล้นและราคาตกต่ำ จึงต้องมีการทำเกษตรแบบยั่งยืน และปรับปรุงพื้นที่ให้เหมาะสมกับพืชแต่ละชนิด ผู้วิจัยคิดว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เข้ากับสภาพทางกายภาพ และเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลง และสามารถตอบสนองต่อความต้องการของเจ้าของที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสม โดยจะต้องคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ

การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรส่งผลให้วิถีชีวิตชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงตามมา พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านกายภาพ ในส่วนของชนิดพืชที่เกษตรกรเลือกปลูกบนที่ดินในปัจจุบันเกิดการเปลี่ยนแปลงมาจากอดีต ด้านเศรษฐกิจ ถึงแม้จะปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ดินแต่ผู้คนก็ยังยึดมั่น ที่จะใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรเป็นอาชีพหลัก ด้านสังคม คราวเรือน 1 คราวเรือนส่วนใหญ่ผู้ที่อาศัยในพื้นที่จะเป็นวัยกลางคนจนถึงวัยสูงอายุซึ่งยังเลือกที่จะทำการเกษตร แต่ก็ต้องเรียนรู้การทำการเกษตรแบบใหม่ และจัดการพื้นที่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด สอดคล้องกับเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร เกี่ยวกับการจัดพื้นที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยและมีชีวิตอย่างยั่งยืน โดยมีการแบ่งพื้นที่เป็นส่วน ๆ และในด้านวัฒนธรรม มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ภายในพื้นที่เกษตรกรรมอย่างเหมาะสม อีกทั้งยังคงความเชื่อที่เชื่อว่าคนมีร้อนหามปลูกพืช เพราะจะทำให้พืชเจริญเติบโตได้ช้า และไม่ออกงาม สอดคล้องกับ วันเพ็ญ พวงพันธุ์บุตร (2542) ที่ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความสามารถและทักษะของคนไทย อันเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่านกระบวนการเลือกสรรเรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับยุคสมัย

### ข้อเสนอแนะ

1. ในการศึกษาการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรครั้งต่อไปควรใช้วิธีการแปลภาพถ่ายดาวเทียมเพื่อให้เห็นภาพมุมกว้างภายในพื้นที่มากขึ้น
2. ในการศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน สามารถทำการศึกษาในพื้นที่อื่น ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงของการใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนพืชที่ปลูกบนที่ดิน เพื่อให้สามารถเห็นภาพรวมที่หลากหลายขึ้น

### บรรณานุกรม

- กนกพร รัตนสุธีระกุล. (2557). การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของสังคมชาวลุ่มน้ำชี กรณีศึกษา : บ้านหนองผือ ต.หนองบัว อ.โกสุมพิสัย จ.มหาสารคาม. วิทยานิพนธ์ปริญญา(ระดับปริญญาโท) เกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ฐนัฐ วงศ์สายเชื้อ. (2553). การใช้ที่ดินของไทย. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2564, จาก Pirun Account Registration : <http://pirun.ku.ac.th/~fedutnw/20101112.html>
- ทิฆัมพร เต็ดขุนทด. (2556). การศึกษาวิถีชีวิตชุมชนกับการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน จังหวัดสมุทรสงคราม. วิทยานิพนธ์ปริญญา(ระดับปริญญาโท) สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เพชรณภัค นามแสงผา. (2555). การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบางโหลง อำเภอบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ระหว่าง พ.ศ. 2470-2548. สารนิพนธ์ปริญญา(ระดับปริญญาโท) สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- วันเพ็ญ พวงพันธุ์บุตร. (2542). ภูมิปัญญาท้องถิ่น. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2564, จาก เทศบาลนครปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี : <https://www.pakkretcity.go.th/index.php/2-uncategorised/2873-local-wisdom.html>
- วิชัย อัครสกร. (2557). เปลี่ยนอาชีพ ‘ชาวนา-ปลูกยาง’ หนทางแก้ปัญหาร้างหรือ?. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2564, จาก สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ) : <https://tdri.or.th/2014/10/matichon-2014-10-13/>